

0064

Армайыгарымык

A BUDAKALÁSZI TEXTILMŰVEK TÖRTÉNETE

036+

**A BUDAKALÁSZI TEXTILMŰVEK
TÖRTÉNETE**

ÍRTA LAKI TERÉZ

*K*öszöntse ez a kis könyv a Budakalászi Textilművek dolgozóit, a szövőnőket és a mestereket, felvetőket és tisztviselőket, a régi generációt és a fiatal gárdát, az üzem minden munkását, akik immár tíz éve őrzik gyárunk felett a szabadság vörös csillagát.

Íródott 1954 decemberében a gyár felszabadulásának 10. évfordulójára, a Budakalászi Textilművek fennállásának 30. évében.

Felelős kiadó: Vég László.

Szikra Lapnyomda, Budapest, VIII., Rókk Szilárd u. 6. — F. v.: Kulcsár Mihály.

A GYÁR SZÜLETÉSE

mai igazgatói iroda falán függ egy szépen keretezett, halványzöld és szürke tónusú kép. A kép — amely valamikor a harmincas évek derekán készülhetett — impozáns gyárat ábrázol: magasbaszökő gyárkéménnyel, hűtőtoronnyal, számos melléképülettel, s középpütt az üzem főépülete, amelyhez jobbról-balról a régi gyárépítkezés tipikus műhelyépületei, a ferdetetejű sed-ek egész sora csatlakozik.

Ennek a képnek a lenyomata díszelgett a gyár levélpapírjain, s e csodálatos gyár finom rajza alatt ment belföldre, külföldre az árajánlat...

Nos, e képen látható szép gyár lenne a régi Budakalászi Textilművek. Ez a kép azonban — közönséges hamisítvány. Bár a gyár itt áll, Budapesttől néhány kilométernyire, a budai dombok szelíd lankái között; ma sem olyan, mint amilyennek a kép ábrázolja. Számos, a képen látható épület nincs meg a valóságban, s a sed-ek egy részét is már az iparosodó, fejlődő ország népe építette, s építi fel.

Miért volt szükség a hamisításra? A gyár tulajdonosai, a Klinger Henrik Részvénytársaság számára ez közönséges üzleti fogás volt csupán: elkápráztatni a gyárat a valóságban soha-nem-látó üzletfeleket. Egyszerű, s jól bevált tőkés-trükk ez, csalétek a külföldi vevők számára. S talán Klingerék maguk is ilyennek szertették volna egyszer látni ezt a gyárat.

De mások az ábrándok, más az üzleti fogás — s más a valóság...

A valóságra, a gyár igazi képére hűen emlékszik a gyár sok régi munkása. Hiszen a gyár mindössze harminc esztendő, s nem egy munkás dolgozik itt azóta, szinte a gyár megszületésének első

pillanatától. Letzl József, Rezsnyák Istvánné, Hartmann Béláné, Suska Anna, Hauptman József, Kerényi Ferenc elbeszéléseiből, s a régi iratokból így bontakozik ki a Budakalászi Textilművek megszületésének, s valóságos voltának története:

... Klinger Henrik Részvénytársaságnak 1867 óta zsák-, zsinor-, ponyva- és lenárunagykereskedése volt Budapesten, s hasonló cikkeket előállító gyárai Sepsiszentgyörgyön, Liptószentmiklóson, Pozsonyban, Ruszcsukban, Zittauban, Wellendorfbán. A cég Bécsben székel, itt volt az igazgatóság, s a kereskedelmi központ. Az osztrák tőkés gyárai szépen virágoztak Magyarországon is, s magyarok, szászok, románok ügyes kezével, verejtékkel készült szép lenvásznaiból nőtt-gyarapodott a Klinger-cég vagyona.

Az első világháború, s az utánakövetkező esztendőök azonban más irányba fordították a Klinger-cég útját. A versaillesi szerződés következtében a cégnek csak a nagykereskedése maradt Magyarországon — gyárai más államokba kerültek. Mit kezdjenek egy nagykereskedéssel? Klingerék az ellenforradalom győzelme után gyorsan megtalálták a módját ennek. Miért ne építenének itt, Magyarországon új gyárat — ahol úgyis sok a fölös munkáskéz, olcsó az ember, kevés a bér, nagy a haszon!

A létesítendő gyár helyét a fővároshoz közel, Budakalászi határában vásárolták meg. A telken három-négy épület is állt — egy káposztasavanyító működött itt, s a káposztasavanyító mellett kázház, meg egy fatetős hodály, vízhűtőtorony, kis raktár... s ez a néhány épület vált a Budakalászi Textilművek első „gyárává“. A fatetővel fedett épületben állították fel az első szövőgépeket — számszerint harmincnyolcat. S az új gyárba, a gépek mellé jöttek a környékbeli lányok szövőnőnek, bér munkásnak. S míg a kapáláshoz szokott derekak próbálgatták, miként kell a gépek fölé görnyedni, a nehéz munkában elnehezült kezek tanulgatták, hogyan kell fűzni, könnyedén és gyorsan takácscsomót kötni — az udvaron megjelentek a kőművesek, hogy felépítsék az új műhelyek falait. Tudták-e a pomázi, kalászi, szentendrei lányok, hogy ott most nekik vagy húsz esztendőre börtönt építenek? Olyan börtönt, ahova önként mentek be — mert nem volt más választásuk, ha élni akartak. Mert a faluban, a kicsi földeken, apróablakú házakban nőtt a sok éhes gyerek, s a nagyobbacsokknak menni kellett a kenyér után.

— Tizennégy esztendő voltam, mikor a gyárba jöttem — me-

séli Rezsnyák Istvánné. — Az apám korán meghalt, anyám betegeskedett, én voltam a családfő, nekem kellett anyámat, s a kisebb testvéreimet is eltartani.

Reggel hatkor kelt, s télen-nyáron, hóban-esőben nekivágott a kilométereknek. Mert Pomázon lakott, öt kilométernyire a gyártól. Hét órakor már ott állt a gépe mellett, s állt, hajladozott, szőtt, este hatig. Nyolc filléres órabérért. Sovány, barna kislány volt — egy ideig titkon magával hozta a gyárba — a babaruháit.

Arzenovitsné 12 éves korában kezdett itt dolgozni — még nem érte fel a gépet, amikor a gyárba került.

— Volt olyan esztendő, amikor egész évben nem láttam nap-sütést — meséli. — Tizenhét-tizennyolc éves lehettem, a cérnázóban dolgoztam. A munka sürgős volt, itt kellett maradnunk éjszakára is. Egy esztendeig dolgoztam úgy, hogy bejöttem kora reggel, s éjszaka volt, amikor a tizennégy-tizenötórás munka után hazaindultam. Indultam? Támolyogtam, mint aki szédül, hazafelé az úton. Dehát hova mentem volna dolgozni? Sok más lehetőség a környéken nem volt...

S a gyár felépült. 1924 decemberében már állt az első néhány sed, s már zakatolt bennük a 160 szövőgép. A hideg műhelyben szüntelenül füstölgő kis vaskályha füstje marta a lányok szemét, dideregve, dermedt ujjakkal szőtték a nehéz ponyvát, tarka pohártörlőket.

... A képen látható szép gyár, s a levélpapírokra nyomtatott másán nem lehetett benézni az ablakokon...

SZTRÁJK

*„Szövő lány cukros ételekről
álmodik, nem tud kartelekről,
S ha szombaton kezébe nyomják*

*a pénzt s a büntetést levonják,
kuncog a krajcár: ennyiért
dolgoztál, nem épp semmiért.”*

(József Attila)

A gyár már hetek óta forrongott, zúgott. A szövődében, a varrodában, az előkészítőben sügtak-búgtak az asszonyok. S mi volt szombatonként! Elkeseredetten, kisírt szemekkel mutatták egymásnak a „fizetést“: Belányi Etel 61.5 órai munka után 4 pengő 92 fillért, Bánóczi Adél 5 pengő 4 fillért, Mertz Jozefa ugyanannyit, Valter Anna 4 pengő 96 fillért keresett...

S még ehhez jött a hír: Klingerék valami új módszerrel akarnak kísérletezni, bevezetik a bedót! Hogy mi az a bedo, pontosan senki sem tudta. Az asszonyok rémülten találgatták: mit terveznek ellenük? Mert hogy számukra jó nem lesz abból, ami most készül, abban biztos volt mindenki.

Pedig akkorra már az irodák párnázott ajtaja mögött létrejött ellenük a megállapodás. A Klinger Henrik Rt. 1936 február 16-án már szerződést kötött egy Küttel nevű üzletemberrel, hogy a budakalászi gyárban is bevezeti a Bedeaux-rendszert, s ennek fejében, a munkásság bérének csökkentése által keletkezett haszontöbblet 20 százalékát kapja. A piszkos szerződést jól őrizték a páncélszekrények, s a szerződő felek sem beszélgettek többé erről. A munkások, akiknek bőrére kötötték az üzletet, különösen nem tudtak semmit sem.

A munkások csak azt látták, hogy a szövőgépeknél, a varrodákban, itt is, ott is tisztviselőféle emberek állnak meg, s órával a kezükben méricskélnek, számolnak valamit. Az ijedtség, a tanácstalanság, az elkeseredettség, mint valami ragályos kór telepedett az emberekre. Mit tegyenek? Senki sem magyarázta meg, hogy mi történik itt — s mi lesz belőle?

Lassabban dolgozzanak? Hogyan húzzák az időt? A pesti gyárakból kósza hírek jöttek: ott is ezt a rendszert próbálják bevezetni. Nincs hát kiút?

A fevételezők pedig mentek géptől-gépig.

A gyárban addig darabbérben, méterenként fizették a szövőnőket — mindenféle anyagnak meg volt az ára: ezért 2 pengőt, a má-

sikért egyhuszat, a harmadikfajta áruért 80 fillért, a negyedikért, a tizedikfajtaért ennyit meg ennyit fizetnek. A szövő, ha leadta az anyagot, akkor kapta meg a hét végén a pénzt. Ha nem készült el a munkával, azon a héten nem keresett. Hajszolták hát valamennyien a munkát — hogyan hajszolták volna! De mi lesz ezután? Hogyan próbálnak még többet kicsikarni belőlük? Néhány asszony elkésredésében kilökte a gépek közül a felvételezőket — de azok csak dolgoztak, mértek tovább szótlánul...

A műhelyekben szinte tűrhetetlenné vált a helyzet. A hetek óta tartó felvételezés, méríckelés pattanásig feszítette az idegeket. S mikor más gyárakból suttogva terjedt idáig a hír: sztrájkolnak! — a hetek óta tartó feszült izgalom kirobbant itt is.

... Reggel még mindenki bejött dolgozni. Itt-ott megindultak a gépek is, de a munka nem ment a szokott módon: mindenki várt valamit. Talán csak egy szót, talán egy intést — s abban a pillanatban leáll minden gép. Hiszen a végsőig elkésredett asszonyok már mindenre készen voltak — jöjjön, aminek jönni kell! Feszült várakozásban teltek az órák. A gépek egyformán, tompán zörögtek, az asszonyok a szokott mozdulattal nyúltak a vetélőért, ha kifogyott a szál. De a szemük az ajtót leste, s át-átléptek a szomszéd géphez: mi lesz? mire várunk? Délfelé már egyre több gép állt meg, s a gépek között csoportosultak az asszonyok.

Bent, a kopsznikiadóban három férfi vitatkozott: Kaltenecker Ferenc, Pfeiler József, Lakatos Ferenc, a szakszervezet tagjai. Hetek óta járnak már a szakszervezet nyakára: adjanak tanácsot, segítsenek, mondják meg, mit csináljanak a budakalásziak? Horváth Pál, a szakszervezet jobboldali szociáldemokrata titkára óvatoskodott: „Türelem, türelem, nem kell kenyértörésre vinni a dolgot. Békesen csak... Egyezkedjünk...”

— Nohát — fakadt ki most Pfeiler —, ha mi most haza megyünk az asszonyokhoz, amit Horváth mondott, agyonütnek bennünket. Türelem? Békeség? Mi, a szakszervezeti tagok állítsuk meg az embereket, ha jogaikért akarnak verekedni?

— Most mindenki minket figyel: mit mondunk? — tüzelt Kaltenecker is. — Mondjuk hát ki: sztrájk!

— Dehát mit szól hozzá a szakszervezet?...

A szövödeiek délben, szokás szerint a gyármelletti temetőben ebédeltek. A temető itt az ebédlő a gyár fennállása óta, ide húzódnak, meg a töltés szélére, az árokpartra. Az asszonyok kirakták a szatyrokból az enivalót: zsíroskenyér, malátából, frankból fekete-kávét... Tavaszkodott, a csupasz fák, bokrok nyújtózkodtak a déli napon, a behorpadt sírdombokon újra zöldelni kezdett a megkopott fű... Az asszonyok dideregve ácsorogtak, szótlánul ettek. Egyszer csak valaki keserűen, hangosan sóhajtott:

— Jobb lenne megdöglenni...

Komorán, elszántan mentek vissza a gyárba. Néhányan, tanácsalanságukban újra a gép mellé álltak, s a gépek zörögni kezdtek, csattogva küldték a vetélőt ide-oda, ide-oda...

Két óra felé hozták a tisztítóból a könyveket. Mindennap így történik ez, máskor észre sem vették, amikor valaki végigment a gépek között, s letette a gépre a beírókönyvet. Most, ezen a sehogyse-múló, izgatott és keserves napon ezt vették kézbe az asszonyok. Mentek egymáshoz, nézegették.

— A keserves istenüket — fakadt ki hangosan az egyik lány —, ez is minden nap kevesebb lesz?

— Miért dolgozunk tovább?

— Abbahagyjuk, asszonyok, leállni!

Egy pillanat alatt állt minden gép.

Az irodából tajtékozva rohant a szövödébe Dolenszki, az igazgató.

— Mi van itt? Szabotázs? — ordított magából kikelve.

Az asszonyok néma, konok falként állottak előtte.

— Javítsák meg a bérünket! — szólt vissza hangosan, nyugodtan néhány szövő.

Dolenszki pedig egyre üvöltött:

— Ha nem akarnak dolgozni, menjenek haza...

— Haza is megyünk!

S a szövönők, mesterek indultak kifelé, egységesen, határozottan.

Dolenszki egyedül maradt a némán álló szövőgépek között.

Amikorra a szövödeiek az udvarra értek, már állt az előkészítő, a tisztító, a mángorló, a kikészítő, s hátul, a kazánház mellett, az udvar végében a varroda is. A műhelyek ajtaján — csakúgy, mint a szövödéből — egységesen, némán jöttek ki az emberek, a mesterekkel együtt.

Szinte percek alatt kiürült a gyár — az igazgatón, s néhány talpnyalóján kívül senki sem maradt ott.

Az emberek kivonultak — s a kapuk bezárultak mögöttük. Egy óra múlva a kapukon belül, feltűzött szuronyú puskával már csendőrök álltak.

Belül a csendőrök, kívül a munkások. Mert senki sem ment haza — a gyár mindkét kapujánál ott állt a munkástömeg. A hátsó kijáratnál, az öreg topolyafa alatt gyülekeztek a pomáziak, csobánkaiak. Elöl, a nagykapunál a Budakalász felé lakók, a szentendreiek, izbégiek, ürömieks, békásmegyeriek, csillaghegyiek, pilisvörösváriak.

Álltak, tanakodtak. Mi legyen most?

A legtöbben azt hitték: egy-két napig állnak, aztán megegyeznek, az igazgatóság is rájön, hogy nem lehet a munkások akarata ellenére a bedót bevezetni... A hangulat bizakodó volt. Azt a né-

hány asszonyt, akit a többség elszántsága ragadott magával, de már megijedt, amikor bezárultak mögöttük a kapuk, s most sopánkodott: jaj, istenem, csak baj ne legyen... — a többiek leintették.

— Meglátjátok, hamar megegyezünk! Most már látják, hogy nem lehet kukoricázni velünk...

S álltak, kétségek és reménységek közepette a kapuk előtt.

Pfeiler, Kaltenecker, Schedivi Gizi szövőnő és Schmidt Erzsi az előkészítőtől, a munkások megbízásából azonnal mentek a szakszervezetbe, hogy elmondják mi történt, s tanácsot kérjenek.

Horváth, amikor látta, hogy a sztrájkot már nem lehet visszacsinálni, kényszeredetten csak ennyit mondott:

— Hát jó, majd megpróbálunk tárgyalni...

A munkások pedig reggel, a munkaidő kezdetére ott voltak a gyárnál. Szépen, mint akiknek most ez lesz a napi munkájuk, megálltak a nagykapunál is, a topolyafánál is, s vártak. Az idősebbek komolyan, megfontoltan beszélgettek, a fiatalok örülve a tavaszi napnak, a váratlanul jött szabadságnak, játszottak, ugratták egymást, a lányok vihorásztak. Délutánra néhányan hazamentek, a többség azonban kitarított estig, a munkaidő végéig. Álltak a kapu előtt — őrizték a gyárat.

Este, mintha csak műszak után lennének, ki-ki elindult haza.

— Még egy-két nap asszonyok! — így búcsúztak egymástól.

Éjszakára csak néhány ember maradt a gyár körül. A sztrájk-órség. Álltak a gyárhoz vezető utakon, vigyázták a néma gyárat.

Reggel pedig újra megjöttek a munkások. A következő napon is.

— Még egy-két nap!...

A sztrájk negyedik napján a szakszervezet gyűlést hívott össze Kalásziban, a Dózsa-féle vendéglőben. A sztrájkórségen kívül mindenki ott volt.

Pfeilerék elmondták: a szakszervezet tárgyal most már követeléseikről a Gyáriparosok Országos Szövetségével, most csak az a fontos, hogy a munkások kitartsanak...

Sokan felszólaltak ezen a gyűlésen. Ujra fölszakadtak a sebek — az emberek a filléres bérekről, a hajszáról, a kiszolgáltatottságról beszéltek. S egy akaraton volt mindenki:

— Kitartunk, amíg el nem fogadják a munkásság követeléseit!

Eltelt az első hét, a második. Szépen tavaszodott. A topolyafa ágai már készültek a tavaszra, a jó időre, az ágak végén lassan duzzadtak a leveleket bujtató rügyek. A gyár körüli lankákról jó illatok kezdtek szállani, a rétekről a friss fű, a magot érlelő vetések üde, fanyar illatát hozta a szél. Az emberek pedig minden nap, reggeltől estig, a munkaidő kezdetétől, befejezéséig álltak a kapuknál. De a lányok már kevesebbet kacarásztak, az arcok egyre gondterheltebbek lettek. A kis falusi boltokból már mindenki hitelbe vitte

a lisztet, a cukrot, a sót, s az asszonyokat kínozták a gond: miből fizetjük ki a számlát? A gyerekek egyre éhesebbek — most már vékonyka karajt szel a kenyérből a kés, a levesen nem uszkálnak a zsír aranylító foltjai...

De az elkeseredés nem csüggedést, hanem dacot és elszántságot érlelt:

— Most már azért sem engedünk!

A sztrájk harmadik hete viharosan kezdődött.

Az igazgatóság valahonnan munkásokat toborzott, s a kiéhezett, régen munkára váró emberek most csapatostul jöttek a gyár felé.

— Kik ezek? — lobbant fel az elkeseredettség a budakalásziakban. — De a jó istenüket, azért állunk mi már harmadik hete, hogy idegenekkel törjék meg a sztrájkot?! Ide ugyan be nem teszik a lábukat!

Éhesek, keserűek, elszántak voltak a sztrájkolók. Éhesek, reménykedők, valami kis munkaalkalmat sóvárgóak a messze földről toborzottak.

Kis hujja, hogy nem lett véres verekedés. Kin töltötték volna ki elkeseredésüket, haragjukat? A „Klinger Henrik RT“ tulajdonosai Bécsben, Svájcban, Hollandiában laktak, a munkások többsége életében sohse látta őket. Az igazgató lehúzott redőnyök mögött ült villájában — az orrát sem merte kidugni. A gyárat szuronyos-fegyveres csendőrök szállták meg... A budakalásziak hát elkeseredett dühükben a toborzottak ellen mentek. A Dunáig zavarták őket — s aztán lecsillapult a mérgük.

— Nem ők tehetnek erről, emberek...

Ezen a héten újra gyűlés volt a Gröschl-féle vendéglőben. Kaltenecker, Schedivi Gizi, Pfeiler, Schmidt Erzsi akkor már az iparügyi minisztériumban egy osztálytanácsosnál is voltak tárgyalni. Velük volt Horváth is. Az osztálytanácsos azonban hidegen és udvariasan csak azt hajtogatta:

— A követeléseiket nem lehet elfogadni.

Kalteneckerék is hajthatatlanok voltak:

— Amíg nem mondanak le a bedóról, nem vesszük fel a munkát.

A tárgyalás eredménytelen maradt — erről számoltak most be a munkásoknak.

A budakalásziak azt mondták:

— Most már kitartunk...

S kitartottak.

Ezen a héten, egyik éjszaka csendőrök mentek Pfeilerék lakására. Ott álltak a szegényes szobában, szuronyaikon sápadtan csilant meg a lámpa fénye. Maguk elé állították Pfeilert:

— Vigye vissza a munkásokat a gyárba!

Pfeiler didergett a hidegtől — az ágyból ugrasztották ki. De csak állt, konokul, keményen nézett vissza a kakastollas kalap alól villanó szemekbe, s egyszerűen azt mondta:

— A sztrájkot nem én csináltam, hanem a munkások. Nekik mondják meg, hogy menjenek vissza. Ha ők visszamennek, én is megyek — de csak velük.

A csendőrök káromkodva távoztak.

Eltelt a harmadik hét, aztán a negyedik. Hol voltak már az első napok bizakodásai! Már senki sem mondta: Még egy-két nap... Most már mindegy volt, akármeddig tart. Most már nem lehetett meghátrálni. Pedig az asszonyok homlokán egyre mélyültek a ráncok, amit a gond von oda kemény kézzel, szigorúan a munkásasszonyok arcára. Már mindenki éhezik, mert a boltok — ha adnak is még hitelt — megkérdezik a gyerektől:

— Anyád még mindig nem dolgozik? Pedig sokkal tartoztok... Mondd meg, hogy valamit törleszteni kell, küldjön pénzt...

Küldjön pénzt — de honnan?

Ahol sok a gyerek, az asszonyok már sírnak:

— Mi lesz velünk, istenem, mi lesz velünk... Nem volna már jobb, ha...

A többiek azonban leintik őket:

— És ha bevezetik a bedót? Akkor mi lesz veled?

Nem tudják, hogy a tulajdonosoknak is elégük van már a sztrájkból. A munkások elszántsága váratlanul érte őket. Először — tulajdonképpen nem is bánták, hogy kitört a sztrájk, A raktárak dugig voltak áruval — a sztrájknál olcsóbban nem is úszhatták volna meg a készülő válságot. A termelést úgyis csökkenteniük kellett volna, s most ezt megtehetik, anélkül, hogy egy fillér felesleges munkabért is ki kellene fizetniük. Ahogy azonban a sztrájk húzódott, úgy vált egyre kínosabbá a dolog. Mert az világossá vált: a munkások nem alkusznek, addig nem veszik fel a munkát, amíg az igazgatóság a bedó bevezetéséről nem hajlandó lemondani. Csak-hogy a bedó nélkül meg a Klinger-cég nem találja meg a hasznát... A hetek óta húzódó sztrájk kényelmetlenné vált a kormánynak is. Hát nem lehet ezeket megtörni?

... A sztrájkot az éhség és a nyomor törte meg — akkor, amikor már az igazgatóság is hajlandó lett volna engedelményeket tenni. Hogyan történt?

Az igazgatóság akkor már hetek óta keresett valakit, aki hajlandó bemenni a gyárba, s dolgozni. Hetekig nem találtak senkit. A hatodik héten aztán, egyik hajnalban, a kapu elé álló asszonyok gépzúgásra figyelnek fel. Dermedt csend — s a pissenés nélküli csendben jól hallatszik a szövőgépek ismert zaja: csitt-csatt, csitt-csatt — ahogy zúg a motor, szalad a vetélő...

— Dolgoznak — s mi kívül maradunk! — szakadt fel a félelem az asszonyokból. — Valaki megtörte a sztrájkot!

Még nem tudták, hogy az egyik pomázi lány az, egy rossz, ügyetlen szövő, az egyedüli, akit az igazgatóságnak sikerült valahogy behálózni. De mindegy is volt, hogy ki az... Megtörték... Vége... Nincs tovább...

Az egyik igazgató kijött a kapuhoz:

— Na, híresek, meddig vártok még? Bent már dolgoznak!

Az asszonyok közül sokan zokogtak. Hetekig kitartottak, eladósdok — s most vége a reménységeknek, vége a jobb élet délibábjának... Folytatni a sztrájkot? Most már értelmetlen. Ha nem ők jönnek dolgozni, jönnek majd mások...

— Aki dolgozni akar, az menjen be az irodába, ott kiadják a könyvét. El kell vinni a főszolgabírói hivatalhoz, lepecsételik — szolt ki az igazgató.

A kapuk kinyíltak, s megindult befelé a gyászos menet. Az asszonyok lesütött szemmel mentek végig a gyáron, az irodáig. Ott szó nélkül kiadták a könyveket, s a menet megfordult. Az össze-tört, reményeikben megcsalt emberek mentek Pomázra, a főszolgabíróhoz...

Másnap pedig jöttek felvételre. Hosszú sor állt az iroda előtt, s terjedt a hír: „Sok mindenkit nem vesznek vissza!“ Az irodán lista az elbocsátottak neveivel. Kaltenecker Ferenc, s az édesanyja (kitűnő, az egész gyárban ismert szövő volt), Pfeiler, Schedivi Gizi, Schmidt Erzs, Máliné, Hornyák Anna, Stréliné... Sok, sok név egymás után...

Hát hiába volt minden?

Nem volt hiába. A gyárban ugyan bevezették a bedót — de csak hetek múltán, lassan, óvatosan, s megvesztegették azokat, akik hajlandók voltak először a bedó szerint dolgozni. Jöttek a pontok — a piros táblán szégyenszemre kiírták azokat, akik nem érték el a 60 pontot; s nem fizették ki a több bért azoknak, akik a 75 pont értékénél többet dolgoztak. Mégis a budakalászi munkások megismerték erejüket. Hogy egységesen tudnak küzdeni. S ha most nem is úgy sikerült a harc, ahogy remélték — majd megtanulnak jobban, szervezettebben, okosabban küzdeni...

A GYÁR ÚJ ÉLETÉNEK SZÜLETÉSNAPIJA, 1944 KARÁCSONY

A mikor Klingerék megvásárolták a gyár alapjaiul szolgáló földdarabot, itt, Budakalász határában, bizonyára nem tudták, hogy a környék lakóinak micsoda álmai fűződtek ehhez a földhöz... Néhány évtizeddel ezelőtt, a Tanácsköztársaság idején ez a föld a „Magyar Munkások Beszerző-, Takarékos- és Lakásépítő Szövetkezete” tagjaié volt. A munkások itt akartak saját erejükből gyárat, lakótelepet „szocialista várost” építeni. A gyárat ide tervezték, a káposztasavanyító helyére — pontosan úgy, ahogy aztán Klingerék felépítették. Azt tervezték, hogy ebbe a gyárba járnak dolgozni a környék lakói, s az építendő lakótelepeken letelepülő munkások... Az ellenforradalom megölte szép terveiket — de az álmokat nem lehet megölni. A munkásálmok előbb vagy utóbb valósággá válnak...

...A gyár — amelyben annyi szép selymet, damasztot, lenárut szöttek eddig — most katonai és kórházi felszereléseket gyárt. A háború már egészen közelkúszott a gyárhoz — az úton, a kis hídnál a nácik ágyúi állnak, s a német teherautók egyre gyakrabban gördülnek be a kapun — viszik, hordják a raktárakban található árut nyugat felé.

Az igazgatóság már óvatos: — látja, hogy a Szovjet Hadsereg acélökle hogyan nyomja vissza a fasisztákat, hogyan kergeti a nácikat Sztálingrád óta azokról a földekről, amelyeket korábban csizmájuk letaposott — s ezért bizalmas utasítást ad ki: a nácik előtt le kell tagadni a készleteket, nem kell számukra árut eladni.

Nos, a németek, ha pénzért nem kaptak — hát raboltak, vittek, amit találtak, fizetség nélkül. S míg a hideg októberi éjszakában német vezényszavak csattantak a gyár udvarán, a nácik kézzel-kézre adva hordták a vég vásznakat a teherautóra — bent a műhelyekben röpcédulák jártak kézzel-kézre. Honnan kerültek ide? Ki tudja? A munkások — Máli, Brankó és a többiek — fénylő szemekkel olvasták, s adták lopva tovább a gyűrött, ronggyá olvasott kis cédulákat: „Álljatok ellen a náciknak! A fasiszták kiraboják az országot, fiaitokat ágyútölteléknek viszik. Ne engedjétek, hogy a

fasiszták kiraboljanak benneteket! Segítsetek a Vörös Hadseregnek kiűzni földjeitekről a gyilkosokat!”

A környező dombok mögül mind sűrűbben és erősebben hangzott az ágyúszó, a gyár fölött gyakran keringtek a bombával terhelt repülőgépek. A műhelyekben itt is, ott is összebujtak a munkások, s tanácskoztak: mit csináljunk? A legjobb ötletet Garai Imre mérnök adta — s ez terjedt el a gyárban, ezt csinálták lopva, ügyesen. Garai elvtárs ötlete pedig az volt, hogy a készülő árut ne gyártásukra készre, hagyják kikészítetlenül, nyers állapotban. Mert ugyan kinek kell a sarokbadobott, félig pácolt, beszappanozott, nyers ponyva, ami úgy fekszik vizesen, ázottan, nehezen a falak mentén, mint megmozdíthatatlan, roppant hegytömeg? Kinek kell a fehérítetlen, gyűrött, szénakazalként összehányt lepedővászor? A „fínynyás“ nációk csak a szép, végekbe hajtogatott, könnyen szállítható árut szerették — ilyen pedig egyszerűen eltűnt a gyárból.

A nyilasokat, fasisztákat be lehetett csapni, hanem a kormányfőtanácsos Mössmer urat, a gyár vezérigazgatóját már nehezebben. Mössmer vezérigazgató úr ismerte a raktárak kincseit, s egy szép napon előálltak a teherautók, lovaskocsik: Mössmer vezérigazgató parancsára megrakták áruval, s vitték nyugat felé. A megrakott kocsikkal együtt ment el Mössmer úr is, a saját barátaihoz.

A munkások a helyükön maradtak. A gyár dolgozott. Az emberek hallgatták a hadijelentéseket, olvasták az újságokat, amelyek a nációk különféle haditetteiről, sikeres előrehaladásáról, bevetésre kész csodafegyvereiről írtak s közben cinikusan kacintottak: Dobogókő, Visegrád, Dunabogdány, Csobánka irányából napról napra közeledett a Szovjet Hadsereg. S ahogy multak a napok, úgy lett a hangulat egyre vidámabb. Katonai parancsnok van a gyárban? Sebaj — megy az már hamarosan! A nációk azzal fenyegetőznek, hogy aláaknázzák és felrobbantják a gyárat? Nem lesz nekik már arra idejük, örülnek, ha a saját irhájukat mentik! A férfiakat kivitték a gyár körül futóárkot ásni? Szájról-szájra ment a tréfa:

— Ez ám a csodafegyver, amit mi most csinálunk!

— Miért?

— Jönnek majd a szovjet katonák, s halálra nevetik magukat, amikor ezt az árkot meglátják...

S az emberek tovább tanakodtak: mit lehetne még tenni, hogy megnehezítsék a náci rablók dolgát? A raktárakban még sok a régebben készült szép áru, szerencsére Mössmer nem tudott mindent magával vinni. Ezt az árut is el kellene rejteni... Hogyan? Hová?

Nos, a tizenöt-húsz esztendeje itt dolgozó munkásoknak nem kell megmutatni, hol vannak rejtekhelyeknek való alkalmatosságok. Ugy, ahogy a munkások ismerik a gyárat, nem ismeri senki más...

Az akcióra december 24-én került sor. Ezen a napon nem dolgozott a gyár — „leltároztak“. Az egész üzemben csak néhányan voltak benn: Garai Imre, Laczai József mángorlómester, Tóth Péter mángorlómunkás, Kiss László, Gleichauf János, Lugosi, az összerakóműhely vezetője.

Először a mángorlógép alatti üreget rakták teli áruval. A mély üreget szépen papírral kibélelték, s hordták bele a raktárban őrzött damasztot, lepedővászor, finom lenvásznakot. Amikor televolt, az egészet papírral, s piszkos olajos rongyokkal lefödték — még ha be is néz valaki a gép alá, akkor se lásson semmit. Aztán a bolyhozó helyiségében, a nyírógép porelszívó kamrája következett. A kamra, vagy három méter hosszú, méternyi széles, két és félméter mély gyomra is sok árut nyelt el. Aztán ezt is befedték, a nyírógépből kikerült bolyhokkal. S mentek a billróth üzembe, itt a padlózatban lévő fűtőtestek alá rakták a ponyvákat. Garai közben Érdivel a szappanfőzőt hordta tele áruval.

Csaknem egész nap dolgoztak, az áru javát siekrült eltüntetni. Amikor elkészültek, megállapodtak abban is, hogy azok, akik résztvettek az áru elrejtésében, néhány napig még a gyár közelébe se jöjjenek — ha a nációk még itt keresgélnek, ne találjanak itt közülük senkit.

Sötétedett már, amikor kiértek a kapuhoz. Némán kezetszorítottak. Mögöttük üresen, némán állt a gyár. A környező dombok mögött, a sötétben megbúvó falvakban félve, reménykedve sutogták egymásnak az emberek:

— Azt mondják, eltakarodtak már a nációk...

...A felszabadulás pillanata tulajdonképpen cseppet sem volt ünnepélyes. A gyármentén lakó kolónia-beliek, akik meglátták az első szovjet katonát, mégis úgy beszélnek róla, mint olyan emlékről, amit sohasem lehet elfelejteni. Pedig mindössze annyi történt, hogy december 25-én délután az úton végigment két lovas-felderítő. Jöttek, s visszamentek. Ennyi történt — mégis, mennyire összefonódott már annak a két ismeretlen szovjet katonának emléke a kolóniában lakók életének emlékeivel! Hányan kezdik így a beszélgetést:

— Amikor megláttuk a két szovjet katonát...

Mert az a két szovjet katona egy másik világ hírnöke volt. Olyan világról tudták az emberek: ott nincsenek tőkésék, nincsenek Klingerek — ott munkáshatalom, néphatalom van. S hogy annak a két katonának a megjelenésével kezdődött itt, Budakalászon is az új történelem.

...Másnap reggelre már ott vonult az utcán a Szovjet Hadsereg, gyalogosok, sora, tarackok...

A gyárban a kolónia-beliek tartottak munkás-őrséget. Bittó István asztalos, Harasztos Lajos, Wüncsh Pál művezető, Fülöp Antal.

Amikor az első szovjet katona hozzájuk lépett, ott szorongtak kint a kapunál.

— Nyemci jeszt? — kérdezte tőlük a katona.

— Dehogy, dehogy, — magyarázták kézzel-lábbal — itt csak az óvóhelyen asszonyok, meg gyerekek vannak.

— No, harasó — tisztelgett a katona, s továbbment.

A munkás-őrség tagjai csak akkor, utána kaptak észhez, hogy hát legalább meg kellett volna szorongatni annak a katonának a kezét, megkínálni egy cigarettával. Ejnye, hogyan is lehettek annyira megilletődve, hogy ezt elfelejtették?

Hiába, a szovjet katona már messze járt.

... Január első napjaiban már újra dolgozott a gyár. Dolgozott? Ez, persze túlzás, hiszen nem ment még a szövöde, állt az előkészítő — csak a varroda dolgozott egyedül. Az is hogyan? A front még a közelben állt — csak a faluból, a kolóniából, néhány szomszédos községből jöttek az asszonyok. Áram sem volt — a villamos varrógépeket csak éjszaka lehetett használni, amikor egy kis áramhoz jutottak. A faluból a saját, lábbal hajtható varrógépeiket hozták be az asszonyok, hogy dolgozni lehessen.

A gyárat hárman vezették: Slezák Rezső, a varroda művezetője, Sárdi György, aki annakidején a szövödében volt kalkulátor, s Kerényi Ferenc, aki Klingerék sepsiszentgyörgyi gyárából jött vissza a régi üzemébe. Őket, hármukat bízta meg a szovjet parancsnok, s a lelkükre kötötte: mindent úgy csináljanak, hogy elégedettek legyenek a munkások.

A három „igazgatót“ nem kellett biztatni erre. A hatvan munkással úgy dolgoztak, mint még soha. Nincs áram? Elmennek valamennyien, s vezeték építenek a közeli posztógyártól idáig, ahol sikerült beindítani egy generátort. A munkásoknak napközben meleg étel kellene? Hogyan sikerült megcsinálni, ma már senki sem tudja — de lett üzemi konyha. Egy hét múlva már 160 munkással dolgoztak, s gyár kezdett újra lélegzeni.

S akkor, február 9-én jött az árvíz. Amit a nácik közvetlenül nem tudtak tönkretenni, azt tönkretették másként. A felrobbantott dunai hidak roncsainál összetorlódott a jég, s a víz, minthogy nem tudott továbbmenni, elöntötte a környéket. A Duna két kilométernyire van ide — soha senkinek sem jutott eszébe, hogy a víz idáig is jöhet. A víz azonban jött, méghozzá viharos gyorsasággal. Estére már víz alatt volt a fonalraktár, mélyében 16 vagonnyi fonallal... A szövödében, a műhelyekben tenyérnyi víz tocsogott, a drága gépek ott álltak a hullámozó, piszkos árban... A vegyszerpincében ázik a rengeteg felraktározott szappan, szóda, eláztak a villanymotorok...

Az emberek azt sem tudták, mihez kezdjenek. Mit mentsenek előbb? Hogyan, hova tegyék a vízben úszó kincseket?

A gyár négy hétig verekedett az árral. Erről a négy hétről, az összefogás, az önfeláldozás, a gyár megmentésének nagyszerű négy hetéről külön kellene írni. Külön mindegyik munkásról, aki a maga posztján küzdött meg az árral.

A gyár mélyen fekszik, a víz magától nem folyik el innen. Slezák, Kovács bácsival, a varroda másik mesterével, kieszelte, hogy át kell vágni a szentendrei országutat, akkor le lehet vezetni a vizet. Kigondolták — s néhányadmagukkal elmentek és megcsinálták. Most már szivattyúk kellenének. A tűzoltó-motorokhoz a benzint a Szovjet Hadsereg adta, s így kezdték menteni először is a villanymotorokat. Az asszonyok a jeges vízből dermedő ujjakkal halászták ki a fonallal teli ládákat. Nappal létrára, állványokra rakták száradni a motringokat, a kazánházban szárítgatták, vizsgáztatták a motorokat, a szövödében a gépeket tisztogatták a rájukrakódott piszoktól, rozsdatól... Micsoda napok voltak! Az emberek egy része bent lakott a gyárban, a kolónia-beliek éjjel-nappal itt voltak. S mindenki dolgozott, ahogyan csak tudott. A gyárról, az ő gyárukról volt szó! Pedig az egész gyárat a munkások csak ezekben a napokban ismerték meg valójában. Régen az volt a rend, hogy a munkás a kaputól csak a műhelyéig mehetett, s vissza, a gyárban nem járhatott senki sem. Most, ezekben a hetekben a munkásoké volt a gyár. S megmutatták, hogy tudnak vigyázni rá, nem lesznek majd rossz gazdái!

Ekkoriban készült el a gyár első kéthetes terve.

A megrendelő a Szovjet Hadsereg volt: a katonáknak készítettek gimnasztyorkát, nadrágot, sapkát. A parancsnok leült a gyár „igazgatóival“:

— No, elvtársak, csináljuk meg a tervet...

S közösen kiszámították: ennyi áramunk van — ennyi kell ebből a varrodának, ennyi a motorok kiszárítására, ennyi a fonalak szárítására, s ami marad, azzal dolgoznak a szövőgépek. Okos, helyes terv volt. Még ma is büszkék rá a gyárban, hogy sikeresen teljesítették.

Március első napjaiban alakult meg az üzemi bizottság. A textilszakszervezet vezetői segítették megalakulását — most már igazi, kommunista vezetői, akik átvették a Horváthoktól a vezetést.

A gyűlést az új sed-ben tartották, az első munkásgyűlést a gyárban! A termet különösen dekorálták: száradó motringok, ponyvák csüngtek mindenütt. Az emberek zsákvászonba csavart cipővel topogtak a hideg betonon — de a hangulat izgatott volt, lelkes és forró. Pedig — csak akik itt vannak, tudják, hogy micsoda gondjaik voltak! Mióta a gyár újra megindult, senki sem kapott fizetést. És nem is kérdezte senki: itt dolgozom éjjel-nappal, kapok-e valamit érte? Mindenki tudta: most nincs semmink — de majd lesz minden. Csak megindulhasson végre igazán a munka! S ezért, hogy segítse közös

munkájukat, a gondok között is lelkesen választották meg az első üzemi bizottságot.

S egyre több gép indult — a régi munkások közül minden nap megjött valaki. Jöttek sorra-rendre a pomáziak: Hornyák Anna, Rezsóné, Strausz Antalné, Dombiné. Jöttek már a szentendreiek is: Suska Anna, Jankó Anna, Szöllősiné, s jöttek a többiek, szerte a környékről.

Május 1-re már vagy ötszázan voltak.

S ezt, az első szabad május 1-et a budakalásziak megünnepezték. Talán soha, sem azelőtt, sem azután úgy nem köszöntötték a május 1-et, mint ezt, a legszebbet, a legesőt a szabad hazában!

A varroda már napokkal előbb készítette a piros szekfűket — ezt tűzte mindenki a gomblyukába, s hajukba a lányok. A gyárat, valamennyi gépet, az utakat, a kapukat felvirágozták, mindenüvé kis piros zászlókat tűztek — hadd lebbenjenek a májusi szélben, hadd ragyogjanak a tavaszi napban!

Május elsejének reggelén itt gyülekeztek a gyárnál. Mindenki felöltötte legszebb ruháját, s mindenki nevetett, évődtek a lányok, s még nem is indultak, már nótába kezdtek. Az énekkar külön készülődött, s próbálgatták a régi munkásdalokat. Mindenki elhozta a gyerekeket is, s azok ott bujkáltak, hancúroztak az indulásra kész, boldog felnőttek között...

Aztán elindult a menet, dalolva, piros zászlókkal a falu felé. A sportpályán volt az ünnepség, s úgy köszöntek már a posztógyáriaknak, felemelt ököllel: „Szabadság!” Tízórára virslit ettek kiflivel, s a szovjet parancsnokság hozatta Kőbányáról a sört. A lányok kézilabdáztak, a férfiak futballoztak. (Még ma is emlegetik: négy csapat játszott, köztük a falu Nemzeti Bizottságának minden tagja!) A műhelyek kötélhúzási versenyre hívták egymást, s a felnőttek is versengtek a lepényevésben, Micsoda gyönyörű, önfeledt nap volt!

A faluban, s a gyár környékén még akkor is szólt a nóta, amikor az égen már világítottak a csillagok...

MIÉNK A GYÁR!

Klinger-csalad tagjai ritkán látogatták a magyarországi gyárat — a munkások többsége nem is látott itt eleven Klingert soha. Néhányan emlékeztek rá, hogyan vonult be egyszer valamelyik Klinger-fiú felesége lovon, fehér lovaglóruhában, hogyan kísérték végig a gyáron egy-egy részvényest — a munkások azt sem tudták, kik azok, akik így díszkísérettel, néhanapján meglátogatják a gyárat.

1949. végén azonban egyre több szó esett a műhelyekben a Klinger-familiáról — szerte a gyárban tudták, hogy hetek óta folynak már a tárgyalások a magyar kormány és a Klinger-cég között a gyár államosításáról.

Néhányan pontosabb híreket is tudtak: az üzemi bizottság néhány tagja, Hornyák Anna, Köviné, Metzger bácsi s még egy-két munkás a minap vacsorára volt hivatalos a Magyarországra látogatóba jött Klingernéhez. A vacsorát a Britannia Szálló sárga-termében tartották, s nagy társaság volt: a központbeli igazgatók, cégvezetők, sok különféle ember, akiket Hornyák Annának nem ismertek. Az ünnepi vacsora után Klingerné udvariasan barátkozni próbált gyárának alkalmazottaival.

Szép estélyi ruhában, illatosan, mosolyogva sétált ide-oda, s beszélgetett a jelenlévőkkel. Így lépett oda Hornyák Annához is. Barátságosan megszólította:

— Mióta van a gyárban?

Magyarul nem tudott, a tolmács fordította szavait.

Hornyák Anna is udvariasan és barátságosan válaszolt:

— Már nagyon régen. Mikor még nyolcfilléres órabérrel dolgoztunk.

Klingerné hajában gyémánt csillant, ujjain gyűrűk szikráztak.

— Was? — fordult a tolmácshoz.

A tolmács zavartan mosolygott.

— Mondja csak meg — szólt keményen Anna — nyolc fillérért...

A tolmács fordított.

Klingerné merev mosollyal, gyorsan továbblépett.

A vacsoráról tudtak a munkások, s tudták: most már hamarosan övük lesz a gyár...

Talán ez is hozzájárult ahhoz a váratlanul kirobbanó, nagyszerű munkaversenyhez, melyet Sztálin elvtárs 70. születésnapja tiszteletére kezdeményeztek a gyár munkásai, akik a magyar textilmunkások ajándékeként már hetekkel előbb gyönyörű damaszt asztalterítőket, szalvétákat szőttek, s küldtek Moszkvába, Sztálin elvtársnak.

Nem lehet szó nélkül elmenni az első Sztálin-műszak eseményei mellett.

Napokig készültek rá: a műszakiak terveztek, előkészítették az anyagot, s a statisztikusok kiszámították: eddig naponta 16 millió verést értek el, s ha minden kiválóan megy, ezen a napon el lehetne érni a 20 milliót.

20 millió verésszám — ebben tulajdonképpen mindenki kételkedett egy kicsit. De a szövödeiek azt mondtak:

— Megpróbáljuk!

December 21-én reggelre fenyőágakkal, zászlókkal volt felszítve minden gép. Hogyan díszítették? Az asszonyok annyi fenyőágot hordtak össze, hogy már nem tudtak a végén mit kezdeni vele. A kapunál zenekar állt — vidám dallal köszöntötte az ünnepi műszakra készülő munkásokat. A műhelyekben nem lehetett az asszonyokkal beszélni. Mindenki sürgött-forgott, igazgatta a gépet — jaj, csak most, ezen a műszakon ne legyen valami baj vele!

A gépek szinte egyetlen másodperc alatt, egyszerre indultak. Az egész műhely tele lett zúgással, csattogással, a munka lármájával. De micsoda lárma volt ez! A szövönök szinte fel sem néztek, néha izgalomtól kipirult arccal, vidáman kacintottak át a szomszédba — s már röppent is vissza pillantásuk a gépre, ahol tempósan, szépen csavarodott a hengerre a kész anyag. Úgyes ujjakkal elkapták a vetélőt, pillanatok alatt csúszatták vissza a helyére, kötözték a szálát, igazították a kelmét. Csak úgy repült az idő — haladt a munka!

Az értékelést óránként hozták nagy táblákon, szép színes betűkkel. S műhelyről műhelyre szálltak a hírek:

— A szövöde nagyon megy!

Az előkészítőben izgultak:

— Jaj, csak le ne maradjunk!

A zenészek bejöttek a műhelyekbe, megálltak a gépeknél, s játszottak. Mindenki nevetett: a nagy zajban, zakatolásban még a saját hangját sem hallotta senki, nemhogy a zenét! A műszakiak ott sü-

rögtek a gépek között. Mindenki azt leste: hol kell segíteni. Henger kell? Öten is szaladtak érte. A kész árut kell beadni a tisztítóba? Mindig volt kéznél önkéntes küldönc, a mérnökök, technikusok, adminisztrátorok személyében.

Soha még így nem ment a munka! Délután, amikor a váltás jött, a délelőttösöket úgy kellett kituszkolni a gépek közül: menjenek már! Csakhogy ezen a napon senki nem akarta abbahagyni a munkát, senkinek sem volt kedve most elmenni, itthagyni ezt a nagyszerű munkával, vidám izgalommal teli gyárat.

... Ezen a napon a kitűzött 20 millió verés helyett 23 millió verést értek el, a gyár történetében példátlan rekord. A nagyszerű versengés értékelését sokáig őrizték a gyárban. A kimutatás már nincs meg ugyan, de a kiváló munkát végzők nevére még ma is emlékeznek. Hadd álljon itt néhányuk neve: A revolverpartiban Granyák Ilonka még reggel kijelentette: az elsők között akar lenni. Oda került. Sziklásné, Vidáné, Zoráti Árpádné, Rezsnyákné, Dombiné, Jankó Anna, Katonáné a széles gépeken, Lábanczné a törülközők szövésével, Galda Mária, aki a legszebb árut szőtte, Hornyák Anna, aki ezen a napon először nyolc gépet kezelt, Zimmer István és Huber Ferenc a tömlőgépeken — mind, mind a legjobbak között voltak.

— Ezt a versenyt nem lehet elfelejteni — mondják ma is a gyárban.

Valóban, ezt a versenyt nem lehet feledni. Hiszen itt mutatták meg először a budakalásziak, hogy mit tudnak, hogy micsoda nagyszerű erő van bennük, hogyan tudnak dolgozni — ha vidáman, jókedvűen megy a munka. Ha úgy dolgoznak, mint ahogy az ember magának dolgozik.

Mert néhány nap múlva már övük lett a gyár — 1949. december utolsó napjaiban a magyar állam átvette tulajdonába a Budakalászi Textilműveket.

A gyár élére vállalatvezető került — Mészáros Józsefné, szövőnő. S most nekiláttak, hogy úgy rendezzék be, ahogyan a munkásoknak, a nép államának kell: okosabban, gazdaságosabban. Rendet csináltak a műhelyekben: az össze-vissza elhelyezett gépeket megkezdtek helyesen csoportosítani. Együvé a lenszövőgépeket, a nyüstös-szövőket, a jacquard-gépeket... Megszervezték a gyártást: az I—II-es parti nyüstös-törülközőket, a III—IV-es pohártörölőket, kenyéruhákat, az V—VI. parti viharkabát-anyagot, rolettákat, a VII-es partiban a revolvergépeken asztalterítőket, a VIII-ban műszaki cikkeket, a IX—XI-es partiban len- és pamutlepedőket, a X—XII-ben jacquard-gépeken matrac-anyagot, damasztárut gyártanak.

Elkezdtek építkezni: megcsinálták az új lószőr-szövődét, a tömlő-szövőt, a készáru-raktárt, aztán csillogó-csempés, szép konyhát, tiszta, világos ebédlőt, a bölcsődéhez minden esztendőben ragasztot-

tak egy-egy szobát, hogy jó helyük legyen a gyerekeknek, kibővítették az orvosi rendelőt, s egymás után épültek a régi képen látható sed-ek...

Persze, mindez nem egyszerre, hanem az államosítás óta eltelt évek alatt történt.

Hanem a nagyszerű Sztálin-műszak eredményei még sokáig éltek a gyárban: a következő esztendőben, januárban is tartották az addig elérhetetlennek tartott napi 20 millió verést, a szövönők közül sokan értek el minden nap 200 százalék feletti eredményt. Aztán már a 20 millió verés is a múltté lett — de ez már a ma története...

1954 DECEMBER

EGY DÉLELŐTT A GYÁRBAN

Sötét van még, amikor a gyárral szemben a HÉV-megállóhoz Budapest, Pilisvörösvár, Csillaghegy, Békásmegyér, Szentendre, Szigetmonostor, Pomáz, Csobánka felől befut a vonat, s a szerelvényekből kiszáll a gyár sokszáz munkása. A gyárig néhány lépésnyi csak az út, s ez a rövid kis útszakasz benépesül a vidáman zsidongó emberekkel. Az asszonyokon csinos kabát, tarka fejkendő, a lányok közül sokan fiús, hosszú nadrágban jönnek. A mamák hozzák a bölcsődébe, ovodába a gyerekeket — Zórátiné, Tóthné, Vizikné, Pussné, Bakóné s a többiek a kapunál mindjárt elkanyarodnak a gyár egyik sarkában álló, külön elkerített szép épület felé.

A bölcsődében, óvodában már várják az apróságokat. Az óvónéni segítenek a gyerekeket levetkőztetni, s átöltöztetni a kedves, egyforma „bölcsődés”-ruhácskába. A legkisebbeket már viszik is a kellemesen meleg szoba fehér ágyacskáiba, a kis és „nagy”-óvodások szaladnak a virágos termek szép játékaik közé. A mamák még egy cseppet gyönyörködnek a vidám, boldog gyermekhad játékában, s azután indulnak ők is — rövidesen kezdődik a munka.

A gyár udvarán, a diófákkal szegett úton még egyre jönnek az emberek. Lassan kivilágosodik. A diófák ágai még dideregnek a decemberi reggel hűvösében, dér csillog a fűvön, a bokrok csupasz vesszőin, az igazgatói iroda előtt magasuló ezüstfenyőkön. A korareggeli szürkületben is látni a szalmatakaróba bujtatott rózsafákat, melyek nyaranként az egész udvart illattal szórják tele, s az üres virágágyásokat, ahol nemrég még vérpiros kánák illatoztak... A műhelyek ablakain fény szűrődik az útra, s a fény lassan felolvad az ébredő reggel színeiben...

Hat óra 20 perc — a műhelyekben most folyik a váltás. Az éjszakaiak még elmesélik: hogyan ment a munka éjjel, de az üres vetélőt már a reggeles-műszak tölti be, s indítja meg újra a pillanatra megállt gépet. Az éjszakaiak elmentek — kezdődik az új nap. A gépek hengerein tovább szaporodik a készülő áru.

S most aztán igazán nem mindegy, hogy hogyan szaporodik, mert minden centiméternyi elkészült anyag az évi terv befejezéséhez visz közelebb. S ahány méterrel több árút készít a gyár, terven felül — annyi dicsőség illeti meg a gyár munkásait, az ország, a maguk javára végzett jó munkáért. Tudják ezt a gyár minden műhelyében, ahol most a Budakalászi Textilművek munkásainak külön ünnepi műszakja, a gyár felszabadulásának közelgő évfordulóját köszöntő felszabadulási műszak folyik. Az ünnepi versengés már napok óta tart. A terv szerint a szövődében minden nap 34 millió verést kellene elérni — az eredmény napok óta 37 millió. A szövönők fele már teljesítette évi tervét. Most a reggeles műszak is úgy fog munkához: rajtuk ne muljon a mai eredmény!

Vég László elvtárshoz, az igazgatóhoz most reggel hozzák a műszaknaplót, az éjszakai szakmányvezető bejegyzéseivel. „Az éjszaka folyamán vetülékhiány volt a 18-as fonalból. Este tíz óra tíz perckor az egyik motorból az előkészítőben szikra pattant ki, de különösebb baj nem történt. A termelésben kiesés nincsen. Kovács Ferenc szakmányvezető”.

Vég elvtárs nyomban utánanézés: mi volt a vetülékhiány oka? S a főmérnök, Borzák elvtárs már indul is, hogy megbeszélje a teendőket az előkészítő vezetőjével.

Időközben a tervosztályon kiszámították a tegnapi műszak eredményeit is, s közlik mindenkivel: 36 millió verés, tehát kétmillióval több a tervezettnél. A hír a műhelyekben is elterjed. S az előkészítőben is tudják: hogy nem lett több, abban kicsit ők is hibásak — jobban kellett volna vigyázni azzal a 18-as fonallal!

— A szövöde úgy dolgozik, hogy az előkészítő néha bizony zavarba jön miatta — mondja Balogh elvtárs, az előkészítő vezetője. — Dehát majd vigyázunk, hogy ne legyen ok panaszra miattunk...

Az előkészítőben tompa zúgással mennek a gépek. A felvetőhengerekre mint színes sugárkoszorú, úgy futnak rá a magas állványokról gombolyodó hosszú piros-fehér, kék-fehér pamutszálak, s a len nyerssárga szálai. A gépek egyébként — úgy állnak itt, mint a változó világ emlékei: jobbról egy öreg, tán százestendős len-orsózó, könnyedén pörgő fa-kerekekkel, balról gyönyörű, modern keresztorsózók, melyeken az asszonyok szinte gombnyomással szabályozzák a sebesen forgó kopszok munkáját. Az öreg gépek még Klingerék valamelyik régi gyárából kerültek ide, a kitűnő keresztorsózókat a Szovjetunióban készítették. Ezek a gépek képesek arra, hogy a gyár szükségleteinek 90 százalékát fedezzék munkájukkal.

Sajnos, nem a gépeken, s nem is rajtuk, dolgozókon múlik, hogy most mégsem megy a munka. Rózsa Sándorné elkeseredetten mutatja:

— Minden pillanatban szakad a szál. A Magyar Pamutipartól olyan rossz fonalat kapunk, hogy a normát sem tudjuk teljesíteni.

Kovács Margit — akinek a nevét itt a tábla is hirdeti — mutatja: az imént beindított húsz órsó máris áll — valamennyi szál elszakadt.

— Bár minden fonalat a Lőrinci Fonótól kapnánk! Az igen, azzal lehet dolgozni! — mondja.

Pedig úgy igyekeznének most mindannyian — hiszen itt a nagy verseny, kétóránként közlik az eredményeket! A keresztorsózók összeszedik minden tudásukat, úgy küzdenek.

— Ha nehezen is megy, megteszünk mindent, ami tőlünk telik!

A nagy versengést másutt is megnehezítik kisebb-nagyobb hibák — hiszen természetes az, hogy a munka nem megy zökkenők nélkül. De itt most mindenki azon van, hogy minél gyorsabban túljussanak az akadályokon. Most éppen az irezöböl szalad át Vakarc bácsi:

— Balogh elvtárs jöjjön gyorsan, baj van az egyik hengerrel!

Valóban, az éppen írelésre kerülő hengerek egyikén, a szürkére festett fonalban piszkos-barna csík húzódik. Mitől lett ilyen a fonal? Mit lehet tenni?

A hibás hengert úgy állják körül az írelő-munkások, mint beteget a professzorok. A festődéből ketten is szaladnak: Hursán elvtárs, a művezető, meg Szabó Károly, a sztahanovista festő.

Allnak, töpregenek, vitatkoznak.

Hogyan kerülhetett ez a csík a hengerre? Ki kell deríteni az okát, hiszen eddig is, ezután is festenek ilyen hengereket — s ilyen esetnek nem szabad még egyszer előfordulnia. Jönnek a laboratóriumból is. Nyomban mintát vesznek, s viszik megvizsgálni. Sürgősen nyomára kell jutni a hiba okának!

Néhány perc múlva az írelőben is újra megindul a munka. Az írelőgép tompa zúgása összevegyül az előkészítő különféle gépeinek zajával: a szovjet keresztorsózókéval, a régi lenorsózóéval, a svájci, angol, s a Német Demokratikus Köztársaságból jött Textima cernázógépekével... Készülnek a hengerek, vetülékek a szövöde számára...

A munka megy — Balogh elvtárs pedig elindul a pártirodára, hogy megbeszélje a párttitkárt, Nagy elvtársat helyettesítő Hornyák Annával, a műhely kommunistáinak legközelebbi teendőit. Mert ahogyan a kommunisták dolgoznak — úgy dolgozik az egész műhely. S most, amikor a versenyben minden óra, minden százalék számít, különösen fontos, hogy a kommunisták kitegyenek magukért. A kommunistákra pedig — lehet számítani...

Itt az előkészítőben a legelső közé tartozik Horváth Istvánné elvtársnő — s a legelső sorába tartozik a festődében Majsai György elvtárs, a fonodában Bugyi Vera néni, a szövödében Kun Jánosné

és Kiss Ferenc művezető; az egész gyárban tisztelik és becsülik Osgyáni mérnök elvtársat. Kommunista — lehet rájuk számítani...

A szövődében, a Jacquard-gépek felett ütemesen mozdul a mintát képző kartonszalag egy-egy kártyája. Galda Mária is matracanyagot sző, s éppen nagy gondban van: hibás lett a minta, fel kell fejtetnie egy darabon a szövést. Galda Mária híres arról, hogy csak kifogástalan áru kerül le gépéről, s ezért, ha bosszankodva is, de buzgón fejt a hibás darabot. A gépen közben Granyák Ilona, a művezetője keresi a hibát — ruganyosan ugrik fel a gépre, s fent, a magasban keresi az elszakadt zsinórt. Néhány perc alatt rendbejön a dolog — Granyák elvtársnő már a szomszédos gépnél áll, Galda Mária pedig újra megindítja a gépet, s felhangzik az ismert csattogás, zúgás. Készül a szép, exportra menő áru...

A IX-es partiban most éppen a fiatalok dolgoznak. Ez a parti arról nevezetes, hogy a csupa fiatal lányból álló brigád egyszer versenyre hívta a gyár legjobb, legismertebb idős szövőnőit. S állták a sarat! Pedig nem akármilyen szövőnőkkel vetélkedtek, hanem Rezsnyáknéval, Hornyák Annával, olyan asszonyokkal, akik két-három évtizede szőnek. Ahogy Kerényi elvtárs, a szövőde vezetője meséli:

— Ezekkel a lányokkal lehet ám dolgozni! Néhányszor a teljesítményükkel „meglepték“ a legjobb szövőnőket is — csak szebb árut nem sikerült még szőniök.

Szabó Mária, az ifjúsági parti egyik legjobb munkásnője most is elmerülten dolgozik — lép egyik géptől a másikig, itt vetélőt cserél, ott megigazítja a hengert. Ebben, a felszabadulási versenyben megint az elsők között akar lenni!

Az V-ös partiban állnak a gépek — itt már a jövő esztendőre készülnek. A motorokat a földről a gépekre helyezik, szerelnek, generálják a szövőgépeket. A gépek fölött itt már nincsenek a mennyezetről lefutó transzmissziós-szíjak (ezeket sorra-rendre leszerelik majd az egész szövődében) s a kijavított, rendbehozott gépeket halványzöld színűre festik. A kész gépek kis csoportja mint üde színtelt áll máris a fekete gépsorok között. S Rezsnyákné, Kosikné már tanítják azt a tizenöt új szövőnőt, aki néhány hét múlva ezekre a gépekre kerül...

A szomszédban tarkaszínű vásznak vidítják a szemet — Ausztráliába készülő törülközők szövődnek a gépeken. Nemcsak itt — a műhely számos gépén figyelmeztet a tábla: „Export!“ Ami ezeken a gépeken készül, különös gondot, különös figyelmet igényel. Vigyáznak is a szövőnők — bár a belföldre készülő árukkal sem kell szégyenkezniök...

Az árutisztítóban megnézzük a szövődéből frissen kikerült anyagot. Magas, a rajzolók asztalaihoz hasonló táblákon fut a szövet, s az áruátvevők gondos szemmel nézik, mérik a szélességet, a szélességet, lesik: nincs-e valahol fészék, nopp, s másfajta hiba?

Az egyik asztalnál zöldeskockás, lenvászon konyharuhát néznek éppen. Az anyagon egymást váltó jelzés: Pothorszkiné — Longa Katalin. Ők ketten szőtték a szép vásznat — s az ellenőr akárhol nézi, akár Pothorszkiné, akár Longa Katalin szövésénél — hibát seholsem talál.

— Ez — mutatja — elsőosztályú.

A másik asztalon a Rácz Erzsébet, Francz Mária és Kovács Mária által szőtt pamutlepedőt vizsgálja az ellenőr. Ez az áru is elsőosztályú.

— Nem is lehetne más, — mondja — ők hárman mindig szép árut szőnek. Ha már a nevüket látom, tudom, nekem azzal az anyaggal nem lesz sok munkám...

A szövőde mellett a folyosón ládák sora áll: viszi a Budakalászi Textilművek ügyeskező munkásainak szép készítményeit a világ minden tája felé. A ládákon felírás: Istanbul, Stockholm, Malmö, Trelleborg, Göteborg, Beyrouth, Cape-Town... Az üzemi újság néhány napja közölte azt a táviratot, amelyet az egyik lekényesebb, legnagyobb külföldi vevő küldött Ausztráliából a Hungarotex-hez:

„Nagyon megnyerték nemcsak az én, hanem a vevőim tetzését is az Önöktől érkezett sokszínű törülközők. Kevés ilyen szép árut kaptam eddig, pedig a világ minden tájáról szállítanak. Kérem Önöket, tolmácsolják köszönetemet az árut előállító gyárnak is.“

A köszönet a Budakalászi Textilművek dolgozóit illette.

Az esztendő még hátralévő néhány napjában a gyárnak sok szép árut kell elkészítenie a külföldi vevők számára, s érthető, hogy a versengés egyik legfontosabb célja: az exportterv sikeres teljesítése.

S most, december utolsó napjaiban egyre több szó esik már a jövő esztendőről is. A szövőde mellett még épül az új, szép művezetőöltöző (az idén ennek is el kell készülnie), de már tervezik: a szövőde másik oldalán, a jelenlegi hengerraktár tágas helyiségében üzemi büffét létesítenek a dolgozók számára, jégszekrényt állítanak be, hogy hűs italokat, jó ételeket vásárolhassanak a dolgozók... Még az udvar mentén épül az új áruraktár, de már tervezik, hogy a régi gyárból örökölt derítő-medencéket eltüntetik a gyár hátramögül, s gondosan megtervezett csatornahálózatot fektetnek le. Az előkészítőben, a tömlőszövőben még szerelik az új gépeket, de már mutatják: ide állítanak fel még egy gépsort a férfiruhákba, kabátokba, kosztümökbe használatos, lószőrrel szőtt szitavásznak gyártásához... Kisebbség és nagyobb tervek, egyszerűbb és merészebb célok... A budakalásziak bátran vágják neki az új esztendő útjainak, a merészebb céloknak. Hiszen megszokták, hogy a munkások, a maguk terveit előbb-utóbb valóra váltják...

Dél van — az udvaron melegítően süt a decemberi nap. A különböző műhelyekből most indulnak a kis csoportok az ebédlő felé. Az ebédlő széles ablakaiban muskátlik zöldelnek, bent terített asztaloknál, vidám beszélgetés közben ebédelnek az emberek. Az udvaron a hangszóróból tánczene árad, a téli napfény verőfénye ott játszik a sed-ek tetején, visszatükröződik a jövő-menő emberek szemében, s a kapu felett, a gyárat őrző vörös csillagon...